

А. А. КАЗЛЯКОЎСКИ

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны
ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

ТРАДЫЦЫІ РАДЗІННА-ХРЭСЬБІННАЙ АБРАДНАСЦІ КАЛІНКАВІЦКАГА РАЁНА

У артыкуле, прысвечаным радзінна-хрэсьбіннай абраднасці, характарызуюцца радзінна-хрэсьбінныя абрады і звычаі аднаго з раёнаў Гомельскай вобласці – Калінкавіцкага. Аўтар, абапіраючыся на апублікаваныя фактычныя матэрыялы, змешчаныя ў зборніку “Радзінна-хрэсьбінныя абрады і звычаі беларусаў. На матэрыяле фальклору Гомельскай вобласці”, аналізуе мясцовыя асаблівасці радзінна-хрэсьбіннай абраднасці.

Радзінна-хрэсьбінная абраднасць беларусаў уключае ў сябе комплекс пэўных абрадавых момантаў, прыкмет і павер’яў, народных правіл і прадпісанняў, што выкарыстоўваюцца ў такім важным біясацыяльным цыкле жыцця чалавека, як нараджэнне дзіцяці. Гэта падзея ў жыцці з’яўлялася вынікам стварэння паўназартаснай сям’і, умовай шчаслівага жыцця: *«Калі нараджаецца дзіця, то ў сям’і гэта вялікая падзея. Старэйшыя звалі бабу-павітуху, яна першы раз купае, спавівае, калыша ды напывае: “А-а-а, малое, а на лета другое”»* (в. Бярозаўка) [1, с. 229]. Невыпадкава ўвагу людзей прыцягвала усё, што было звязана з цяжарным станам жанчыны, яе клопатам пра здароўе будучага немаўляці, гарманічным суіснаваннем з навакольным светам.

Як рэгіянальна-лакальная з’ява радзіны ў Калінкавіцкім раёне ўяўляюць сабой своеасаблівую сістэму мясцовых традыцый. Цікавымі з’яўляюцца назіранні за адметнымі рысамі бытавання радзінна-хрэсьбінных абрадаў у розных вёсках вышэйназванага раёна.

У дарадзінны перыяд, як правіла, існавалі шматлікія правілы і павер’і, якімі павінна была кіравацца жанчына-парадзіха і якая выконвала ўсе народныя прадпісанні, каб засцерагчы дзіця ад хвароб і прадбачыць яго лёс, паводзіць сябе асцярожна ў розных жыццёвых сітуацыях, каб не нашкодзіць знешняму выглядзе немаўляці, забяспечыць спрыяльныя ўмовы для фарміравання лепшых рысаў характару нованароджанага ў будучым: *«Нельзя беременнай абразаць валасы, таму што ў дзіцяці ўма не будзе, жытку яму скараціць. Нельзя беременнай іголкай калоцца, таму як жыццё ў дзіцяці калючае будзе»* (в. Варатын) [1, с. 236].

Людзі ўважліва падыходзілі да выбару хросных і бабкі-павітухі, бо менавіта яны, зыходзячы з народных вераванняў, нясуць адказнасць за немаўля. Як кажуць, менавіта кумы і бабка-павітуха дзеляцца сваёй жыццёвай энергіяй: *«Хросных выбіралі вельмі ўнімацельно. Хросная маці не должна быць цяжарная. Калі выбіраюць кумоў, не трэба, каб яны былі муж і жонка. Не трэба, каб кумаўя адны ў адных хрысцілі дзяцей. Кроме кумоў, выбіралі яшчэ і бабу. Ей можа быць чужая жанчына. Яна варыла кашу і квас з грыбамі»* (в. Вуглы) [1, с. 230]. Згодна з народнай традыцыяй адмаўляцца, калі запрашалі быць кумам або кумой, нельга было: *“Быць хроснымі – вельмі гонар. Звычайна гэты былі суседзі. Галоўнае, каб людзі чэсныя, добрыя, працавітыя. І грэх было адказвацца”* (в. Гулевічы) [1, с. 232].

Даўней бабка-павітуха абавязкова прысутнічала пры родах: *“Роды прынімала бабка”* (в. Залатуха) [1, с. 232]. Каб паспрыць больш лёгкай родам, *«у час радзін баба вадзіла рожаніцу вакол стала, каб хутчэй разрадзілася»* (в. Антонаўка) [1, с. 229]. Бабка-павітуха першай павінна была выканаць рытуал купання нованароджанага: *“Бабка сама першы раз купае дзіця. В купель брасаюць сярэбраную манету і прыгаварваюць: “Штоб дзіця расло здаровае, умелае і абязцельна пачытала радзіцелей”* (в. Залатуха) [1, с. 232].

У сістэме радзінна-хрэсьбіннай абраднасці Калінкавіцкага раёна сярод іншых абрадавых момантаў вылучаліся адведкі. Паводле ўспамінаў інфармантаў, хадзілі праведваць маці-парадзіху толькі жанчыны: *“А да хрысцін яшчэ ходзяць у адведкі, у суботу, пасля радзін ходзяць толькі жанчыны”* (в. Бярозаўка) [1, с. 229].

Неабходна адзначыць і той факт, што многія народныя святкаванні заўсёды характарызуваліся багатай наяўнасцю страў і высокімі гастронамічнымі прыярытэтамі жыхароў. Як вядома, багатыя і вясёлыя застоллі суправаджалі і хрэсьбіны: *«Стол павінен быць ужо падрыхтаваны, на ім стаіць некалькі булак хлеба, прынесеныя гасцямі, вялікая бутэлька гарэлкі. Хросных бацькоў з паіанай садзяць на першыя месцы. Дзед навароджанага налівае чарку гарэлкі, выпівае сам, а рэшткі вылівае ўверх са словамі: «Дай жа, Бог, штоб наш унук вялікі рос!»). Ложыць капейку ў чарку, налівае ў яе гарэлку і перадае хроснаму бацьку. Той кажа словы, выплюхнуўшы рэшткі ўверх: «Каб наш хрышчонік так высока скакаў»* (в. Юравічы) [1, с. 234]. У в. Юравічы падчас святкавання хрэсьбін бытаваў цікавы звычай пад назвай «перапіваць кумоў»: *“Дзед, ложкачы у чарку срэбную грыўню, налівае яе гарэлкай і перадае куме. Яна кажа тыя ж словы, што і кум. Тады пачынаюць частаваць гарэлкай усіх, толькі не кідалі ўжо ў чарку грошы. Перадача ж чарак з грашыма хросным бацькам называецца «перапіваць кумоў»* [1, с. 234].

Самы важны кампанент у радзінна-хрэсьбіннай абраднасці – падрыхтоўка бабкай-павітухай кашы – абрадавай стравы: *“Кашу варылі ў гліняным гаршчку. Калі ўжо прыязджалі з царквы, то садзіліся за стол, баба брала гарнічэчак з кашай і пачынала прадаваць яе куму”* (в. Вуглы) [1, с. 230]. Як правіла, рыхтавала кашу бабка-павітуха, якая надзвычай старанна і адказна выконвала гэту пачэсную місію, бо ад якасці гэтай абрадавай стравы залежалі шчасце і дабрабыт маладой сям’і, здароўе нованароджанага.

Рытуал разбівання гаршка з кашай, якая абавязкова рыхтавалася да святкавання хрэсьбін, дадаваў веселасці гэтай цырымоніі. У своеасаблівай тэатралізаванай форме адбывалася разбіванне гаршка з кашай у в. Бярозаўка і мела назву “запражыце коней”: *«Трое мужчын нагінаюцца, а жанчыны садзяцца ім на спіну і трымаюць у руках кашу, потым гэтыя коні павінны ўбрыкнуць седака. І просяць піць – ім даюць піць, потым павінны коні скінуць седака, але яны павінны крапка трымацца, каб не зваліўся гаршок, ну а як зваліцца і паб’ецца гаршок, павінны выкупіць кашу. Купляюць кашу, хто болей дасць, таго і каша. Калі гаршок цэлы, не зваліўся ў седака, яго б’юць і дзеляць, а чарапкі ложкаць на галаву маладзейшым, каб былі дзеткі»* [1, с. 229]. У в. Міроненкі чарапкі ад разбітага гаршка клалі на галаву дзяўчыне, якая яшчэ не была ў шлюбе: *“Разбітыя чарапкі стараліся надзець на галаву незамужняй дзяўчыне, каб яна хутчэй выйшла замуж”* [1, с. 234].

Лічылася, што ў разбітых рэштках гаршкоў тоіцца магічная сіла, якая дае магчымасць зачаць новае жыццё і працягнуць род. Гэты факт неаднаразова даказвае тое, што набожнасць беларусаў суіснавала ў гармоніі з іх забабоннасцю. Хрышчэнне адпавядала царкоўным канонам, але не без удзелу рознага роду павер’яў і прыкмет, якіх прытрымліваліся людзі на адным узроўні з біблейскімі дагматамі. У доказ варта прывесці пажаданні, адрасаваныя дзіцяці:

А дай, Божухна, етаму дзіцяці

Усякую долю ўзяці:

І хлебаваю, і саляваю,

А трэцяю – здаровейкую (в. Гулевічы) [1, с. 230].

На хрэсьбінах не забывалі і пра кума з кумою. Гэтыя людзі, як было заўважана раней, мелі добрую, пазітыўную энергію. Для песень, адрасаваных куме і куму, характэрны элементы гумару. Невыпадкава іх з задавальненнем выконвалі і лічылі своеасаблівым унёскам у правядзенне хрэсьбіннага святкавання. Важна падкрэсліць уласцівы для дадзеных песень матыў добразычлівасці. Мілагучнасць гэтых песенных тэкстаў сведчыць пра высокую ступень народнага майстэрства:

Кума кума любіла,
 К сабе ў гасці звала.
 – Ты, кума, ты, душа,
 Саўсім кума хараша, красіва.
 Кум куме ў хату,
 Кума куму ў букату.
 Ты, кума, ты, душа,
 Саўсім хараша.
 Кланялася кума куму
 Нізенька ў ножкі:
 – Спасіба табе, кумок, мой галубок,
 Што дамоўкі прывёз.
 Кланялася кума куму
 Нізенька ў пяtkі:
 – Дзякуй табе, мой кумок,
 Што прывёз да хаткі.
 Кланялася кума куму
 Нізенька ў пяtkі:
 – Дзякуй табе, мой кумок,
 Што прывёз да хаткі (в. Гулевічы) [1, с. 231 – 232].

Важным момантам у мясцовай радзінна-хрэсьбіннай абраднасці было адорванне падарункамі кумоў і бабкі-павітухі. У в. Бярозаўка выконвалі гэты рытуал адразу пасля разбівання гаршка з кашай: *“Тут жа дораць падарункі куме і куму, бабулі, а назаўтра няклі пірагі, бралі падарункі, закручвалі іх, клалі ў каробку і насілі бабе, куме і куму”* [1, с. 229]. Пры гэтым інфарманты адзначалі, што колькасць падрыхтаваных пірагоў была рознай у залежнасці ад таго, хто нарадзіўся: хлопчык ці дзяўчынка: *“Калі дзяўчынка народжваецца, клалі сем пірагоў, а калі хлопчык – дзевяць”* (в. Бярозаўка) [1, с. 229].

Запісаныя ў палявых экспедыцыях у розных вёсках Калінкавіцкага раёна фактычныя матэрыялы па радзінна-хрэсьбінных абрадах, звычаях і песнях, пацвярджаюць факты як захавання агульнай этнічнай асновы, так і праявы адметных мясцовых асаблівасцей, якія можна назіраць на ўзроўні асобных кампанентаў абрадавага комплексу, звязанага з нараджэннем немаўляці.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Радзінна-хрэсьбінныя абрады і звычаі беларусаў(на матэрыяле фальклору Гомельскай вобласці) / аўтары-ўкладальнікі Новак В. С., Шынкарэнка В. К., Кастрыца А. А., Воінава А. М., Вяргеенка С. А., Палуян А. М., Партнова-Шахоўская А. У. – Гомель : Барк, 2013. – 380 с.

In the article dedicated to the family baptism rite, the family baptism rites and customs of one of the districts of the Gomel region - Kalinkavitskyi - are characterized. The author, relying on the published factual materials, contained in the collection "Family and baptismal rites and customs of Belarusians. Based on the material of the folklore of the Gomel region", analyzes the local features of the family baptism rite.